

Eindverslag Aaltjeswijzer

Geprikkeld door Aaltjes

**Auteur: J.Dogterom (DLV Plant) in
samenwerking met PPO-agv en HLB**

Project in het kader van de Subsidieregeling demonstratie- en kennisoverdrachtprojecten
Duurzame landbouw van het Ministerie van LNV.
Reguliere tender 2005.
Openstelling : Geïntegreerde Gewasbescherming.
Demo 2005/gg/018

Dit project maakt deel uit van het Actieplan Aaltjesbeheersing, een initiatief van het
Productschap Akkerbouw en LTO Nederland. Binnen het Actieplan voeren diverse partijen
gezamenlijk onderzoeks- en voorlichtingsprojecten uit op het gebied van aaltjesbeheersing
om de continuïteit van teelten voor de Nederlandse land- en tuinbouw te waarborgen.

Informatie over het Actieplan Aaltjesbeheersing

Arjan Kujstermans
Postbus 29739
2502 LS Den Haag
Telefoon: 070 - 370 84 26
Fax : 070 - 370 83 10
E-mail : aaltjesbeheersing@hpa.agro.nl
Internet : www.kennisakker.nl

Dit rapport is een uitgave van DLV Plant in samenwerking met PPO-agv en HLB in opdracht van de Stichting BABG
DLV Plant
Postbus 7001
6700 AJ Wageningen
email: J.Dogterom@dlvplant.nl

© 2009. Wageningen, DLV Plant

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van DLV Plant.

Hoewel de inhoud van deze uitgave met zorg is samengesteld, kunnen hieraan op geen enkele wijze rechten worden ontleend.

INHOUDSOPGAVE

SAMENVATTING	4
1. INLEIDING.....	5
2. ACHTERGRONDEN.....	5
3. PROBLEEMSTELLING.....	6
4. AANLEIDING TOT PROJECT	6
5. DOELSTELLING EN SUBDOELEN.....	7
6. DOELGROEPEN	7
7. BEOOGDE RESULTATEN	8
8. RAPPORTAGE VAN ACTIVITEITEN.....	9
9. PROJECTLEIDING, COORDINATIE EN SECRETARIAAT	16
10. RESULTATEN	17
11. BESCHRIJVING VAN DE EFFECTEN	18
12. CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN.....	18

SAMENVATTING

In opdracht van de Stichting BABG en in nauwe afstemming en samenwerking met het Productschap Akkerbouw (PA) hebben DLV Plant, PPO-agv en HLB in het kader van het Actieplan Aaltjesbeheersing van het PA het demoproject “Aaltjeswijzer, geprikkeld door aaltjes” uitgevoerd. Dit project is mede mogelijk gemaakt door een subsidie van het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit en de Europese Unie.

In dit demonstratie- en kennisoverdrachtsproject is kennis rondom aaltjes en aaltjesbeheersing verzameld en vertaald naar zoveel mogelijk uniforme boodschappen naar akkerbouwers en intermediairs. Er zijn diverse brochures, leaflets en aaltjesschema's gemaakt en breed onder de doelgroep verspreid. Daarnaast zijn er veel kennisbijeenkomsten, bijscholing voor intermediairs (train de trainerscursus) en gruwelroutes uitgevoerd. Er zijn circa 3400 akkerbouwers bereikt via deze bijeenkomsten en circa 175 intermediairs. Via schriftelijke communicatie en mailingen van het PA zijn circa 20.000 akkerbouwers geïnformeerd over kennis, producten en adviezen vanuit dit project.

De algemene tendens in de evaluaties en feedback was dat de activiteiten en producten goed aansloten bij de doelgroep.

Naar onze waarnemingen is de bewustwording en de actiebereidheid rondom aaltjes bij de doelgroep zeker toegenomen.

We constateren dat ook in een toegenomen vraag naar aaltjesadviezen bij de adviseurs.

1. INLEIDING

Dit project is aangevraagd door de Stichting ter Bevordering van de Agrarische Bedrijfs- en Gebiedsontwikkeling (Stichting BABG). Dit is een onafhankelijke en zelfstandige stichting, die in 1998 is opgericht. De stichting werkt zowel landelijk als regionaal en over alle sectoren in de land- en tuinbouw en wordt bestuurd door agrarische ondernemers.

Het doel van de stichting is in de statuten o.a. als volgt verwoord:

- het bevorderen van een goede afstemming van de agrarische bedrijfsvoering met de landschappelijke en maatschappelijke omgeving en het in harmonie brengen van de agrarische functie met andere functies.
- De ontwikkeling van agrarische bedrijven naar een duurzame toekomst (milieu, welzijn, bedrijfseconomie, concurrentiekracht).

De Stichting dient hiervoor aanvragen ter subsidiëring in bij potentiële financiers, zoals voor het project "**Aaltjeswijzer, Geprikkeld door aaltjes**", dat zij op basis van een verzoek vanuit de Stuurgroep van het Actieplan Aaltjesbeheersing heeft aangevraagd in het kader van de Demo regeling Geïntegreerde Gewasbescherming en wat ook is goedgekeurd door LNV (Demo 2005/gg/018).

De Stichting heeft DLV Plant BV, HLB en PPO-agv belast met de uitvoering van het project. Deze partijen werkten in dit project nauw samen met het Actieplan Aaltjesbeheersing van het HPA (nu PA).

DLV Plant heeft de projectleiding, coördinatie en de rapportage op zich genomen.

In dit evaluatieverslag wordt gerapporteerd over de aanpak en de resultaten van het project. Hierbij is o.a. gebruik gemaakt van de aandachtspunten zoals genoemd in het format van het evaluatieverslag.

2. ACHTERGRONDEN

Een goede bodemgezondheid is een belangrijke factor voor het economisch perspectief van de Nederlandse Akkerbouw, op korte en op lange termijn. Binnen het thema bodemgezondheid nemen plantparasitaire aaltjes een belangrijke plaats in. Dit geldt voor alle plantaardige sectoren en in het bijzonder voor kwekers van voortgangsmateriaal.

Door diverse oorzaken nemen de problemen met deze aaltjes toe: het terugdringen van natte grondontsmetting, intensieve bouwplannen, hogere bodemtemperaturen en het gebruik van (de verkeerde) groenbemesters zijn hiervan de belangrijkste oorzaken.

Het beheersen van aaltjes is hiermee een moeilijk thema geworden, niet alleen voor boeren en tuinders, ook voor intermediairs en adviseurs.

Om aaltjes in bouwplanverband beheersbaar te houden of te maken moet alle beschikbare kennis en informatie worden ingezet en een breed pakket aan maatregelen worden toegepast. Onderzoek, recent en uit het verleden, heeft veel kennis opgeleverd. De toepassing hiervan in de praktijk moet beter.

Tot eind van de vorige eeuw werden veel problemen o.a. met betrekking tot het aardappelcystenaaltje voorkomen en bestreden door (natte) grondontsmetting. Aandacht voor preventie en andere gerichte maatregelen bleef hierdoor grotendeels buiten beeld. De land- en tuinbouw zit in een overgangsfase, de periode van routinematige grondontsmetting is voorbij, waarbij een nieuwe, meer geïntegreerde strategie op bedrijfsniveau van belang is waarin preventieve maatregelen en slim management cruciaal zijn. Om aaltjesmanagement in de agrarische sector op korte termijn naar een hoger plan te krijgen is een gezamenlijke inspanning van alle partijen noodzakelijk.

In het demo project “Aaltjeswijzer, geprikkeld door Aaltjes” is in de jaren 2006 t/m 2008 aan de communicatie rondom deze problematiek gewerkt. In dit verslag wordt hierover gerapporteerd.

3. PROBLEEMSTELLING

- Plantparasitaire aaltjes bedreigen het financiële rendement van een aantal belangrijke teelten in de akkerbouw.
- De problemen in de Nederlandse land- en tuinbouw, veroorzaakt door aaltjes, nemen toe. Hierdoor wordt de export van voortgangsmateriaal bedreigd.
- Een deel van de akkerbouwers is zich niet of onvoldoende bewust van de problemen die zich voordoen ten aanzien van aaltjes op het eigen bedrijf.
- Boeren, tuinders, intermediairs en adviseurs hebben onvoldoende kennis en maken te weinig gebruik van de kennis die in Nederland beschikbaar is over aaltjes en aaltjesmanagement.
- Een flink deel van de kennis is weliswaar geoperationaliseerd in een aantal toepassingen, deels op Internet, maar hiervan wordt nog te weinig gebruik gemaakt.
- Resultaten van recent onderzoek moeten sneller doorstromen naar en worden toegepast in de praktijk.

4. AANLEIDING TOT PROJECT

De aanleiding voor de uitvoering van dit project is het Actieplan Aaltjesbeheersing van het PA en LTO Nederland. Het actieplan kent vijf thema's. Dit projectplan is een uitwerking van het thema 5: Bewustwording en kennisoverdracht. Waarbij het met name gaat om het introduceren van technieken voor geïntegreerde aaltjesbeheersing.

5. DOELSTELLING EN SUBDOELEN

De doelen van dit project zijn als volgt.

- Akkerbouwers in Nederland:

- zijn zich bewust van bestaande of potentiële aaltjesproblemen op het eigen bedrijf.
- kennen de maatregelen waarmee aaltjesbesmettingen beheerst dan wel voorkomen kunnen worden.
- kunnen een Aaltjes Beheersing Strategie (ABS) voor het eigen bedrijf maken of kennen de weg naar een gekwalificeerde intermediair of adviseur om een ABS op te stellen.
- zijn op de hoogte van de nieuwste kennis uit onderzoek.

- Belangrijke adviseurs van akkerbouwers op het gebied van aaltjesmanagement beschikken over voldoende kennis om boer en tuinder te kunnen adviseren ten aanzien van aaltjesmanagement

6. DOELGROEPEN

De doelgroepen voor dit project waren:

- individuele akkerbouwers.
- studiegroepen en andere groepen in het kennisnetwerk in de akkerbouw.
- intermediairs die een belangrijke rol spelen in de advisering van akkerbouwers.

Voor elke doelgroep is een specifiek pakket van producten en activiteiten ontwikkeld.

Het oorspronkelijk ingediende en goedgekeurde projectplan was gericht op de sectoren akkerbouw en vollegrondsgroententeelt.

Medio 2006 werd definitief duidelijk dat de bijdrage vanuit het Productschap Tuinbouw in relatie tot activiteiten richting vollegrondsgroententelers niet zou komen.

De doelgroep is toen beperkt tot akkerbouwers, studiegroepen in de akkerbouwsector en intermediairs die actief zijn in de sector akkerbouw. Hiermee is ook het aantal potentiële intermediairs lager geworden.

Het projectplan is toen aangepast aan een kleinere bijdrage vanuit de productschappen waardoor het aantal activiteiten en de oplage in een aantal gevallen iets is terug gebracht. In onderstaande rapportage is aangegeven welke de wijzigingen waren. Gelukkig is in de loop van 2008 nog extra budget vanuit het Productschap Akkerbouw beschikbaar gekomen, waardoor toch nog een aantal extra activiteiten konden worden uitgevoerd. De doelstellingen en het beoogde resultaat bleef overeind voor de sector Akkerbouw.

7. BEOOGDE RESULTATEN

De projectactiviteiten moesten leiden tot de volgende resultaten:

Ten aanzien van bewustwording:

- Alle akkerbouwers in Nederland hebben kennis kunnen nemen van de activiteiten van het project en zijn daarmee bewust van de potentiële problemen van aaltjes op hun bedrijf.

Ten aanzien van kennen en kunnen:

- 260 adviseurs, verdeeld over diverse adviserende organisaties, zijn goed geschoold in aaltjesmanagement en zijn actief in het adviseren van hun klanten op dit terrein.
- Het op enigerlei wijze gebruik maken van beslissings ondersteunende systemen is gestegen met 50%.
- Toepassing door boeren en tuinders van adequate maatregelen ter beheersing van aaltjes is sterk gestegen.
- 50% van de boeren en tuinders kan drie maatregelen noemen waarmee aaltjes kunnen worden beheerst.
- Het aantal telers met een aaltjesmanagementplan is sterk gestegen.
- 50% van de telers weet hoe of met wie een AaltjesBeheersingsStrategie (ABS) opgesteld kan worden.
- telers die actief hebben deelgenomen aan projectactiviteiten weten hoe aaltjes eruit zien en kunnen die opsporen op het eigen bedrijf.

8. RAPPORTAGE VAN ACTIVITEITEN

Vanuit de doelstellingen en de te bereiken resultaten zijn onderstaande activiteiten in het projectplan geformuleerd.

Per activiteit volgt een inhoudelijke rapportage van alle in het projectplan genoemde activiteiten. In de kaders is de voorgenomen activiteit, zoals genoemd in het projectplan weergegeven.

Een drietal opmerkingen vooraf.

- Alle activiteiten behalve monitoring en evaluatie en projectleiding zijn gezamenlijk door DLV Plant, HLB en PPO-agv uitgevoerd. Gaandeweg het project bleek het soms noodzakelijk de taakverdeling anders te laten zijn dan in het projectplan geformuleerd. Het ging en gaat om het eindresultaat.
- In het projectplan is een tijdsplanning opgenomen, in de uitvoering is dit niet altijd gerealiseerd. De activiteiten zijn soms naar voren en soms naar achteren geschoven. Dit is ook vrij logisch gezien de omvang van het project en de samenhang tussen de diverse activiteiten.
- In het projectplan was uitgegaan van deelname in de financiering van de Vollegrondsgroentensector. Die deelname is uiteindelijk niet gerealiseerd. Ook dit heeft een verschuiving, maar ook geringe vermindering in activiteiten tot stand gebracht.

Uiteindelijk kan geconcludeerd worden dat er enorm veel gedaan is. De medeopdrachtgever en medefinancier, het Productschap Akkerbouw en de stuurgroep van het Actieplan Aaltjesbeheersing heeft één en andermaal aangegeven tevreden en content te zijn met de voortgang en kennisoverdrachtsproducten zoals in onderhavige project geproduceerd.

1 PR activiteiten

1.1 Ontwerpen huisstijl, projectlogo etc.

Ontwikkelen van een herkenbare huisstijl, die wordt gehanteerd in alle projectactiviteiten, om de herkenbaarheid van het project te garanderen en het bewustwordingsproces te ondersteunen. Dit werk zal door het PA worden gedaan in samenwerking met de projectgroep van dit project.

Door het PA is een huisstijl voor het Actieplan Aaltjesbeheersing ontwikkeld en deze is ook consequent toegepast in alle producten van het Actieplan en dus ook in de producten van het demoproject Aaltjeswijzer.

1.2 Ontwerpen cartoons.

Er wordt een serie tekeningen/cartoons ontwikkeld, samen met communicatiebureau Studio Noodweer. Het beeldmateriaal moet helpen de doelgroep te prikkelen en de problematiek duidelijk te maken. Dit gebeurt op een open en creatieve manier, zonder betuttelend over te komen. Deze cartoons zullen gebruikt worden bij de diverse te ontwikkelen materialen. Ook dit werkt aan herkenning en bewustwording.

Er is één cartoon ontwikkeld, die veelvuldig is gebruikt in diverse power point presentaties.

1.3 Artikelen in de vakpers.

Gedurende de looptijd van het project wordt een intensief persbeleid gevoerd, doel is om met de belangrijkste vakbladen tot een serie van artikelen te komen en in te spelen op de actualiteit. Zoveel mogelijk op basis van schrijven door de vakjournalisten van de bladen. De artikelen moeten hierbij journalistiek voldoende prikkelen om de lezers te stimuleren aan de slag te gaan met aaltjesmanagement en gebruik te maken van de kennis en producten die door het project worden geboden. Er worden in het totaal 18 artikelen gedurende de looptijd van het project gepubliceerd. Onderwerpen die hierbij een rol spelen zijn onder andere:

- De gruwelroute in beeld;
- het aaltjesschema vernieuwd;
- scouten in het veld, wat is het nut en hoe doe je dat;
- AaltjesBeheersingsStrategie (ABS) in de praktijk
- Bijzonderheden en verloop project.

Gedurende de looptijd van het project zijn circa 20 artikelen in diverse vakbladen verschenen.

Een aantal daarvan zijn ook gepubliceerd op de website van het PA, nl www.kennisakker.nl. De publicaties hebben gestaan in De Boerderij en Nieuwe Oogst. Het plaatsen van artikelen verliep voorspoedig; er was belangstelling vanuit de vakpers voor dit thema. De thematiek en de aanpak sprak aan bij de doelgroep. Er zijn meer artikelen geplaatst dan in het projectplan genoemd. Alle lezers, totaal circa 20.000, van De Boerderij en van Nieuwe Oogst hebben kennis kunnen nemen van de activiteiten en resultaten van het demo project. In een afsluitend artikel voorjaar 2009 zijn alle producten nog eens getoond.

1.4 Ambassadeurs

In overleg met de stuurgroep worden een zestal ambassadeurs geworven. Deze ambassadeurs zullen ingezet worden bij diverse projectactiviteiten en dragen vanuit een eigen innerlijke betrokkenheid bij het project en het onderwerp bij aan het imago van het project en stimuleren boeren en tuinders, in welke vorm dan ook, mee te doen aan het project.

Er komen ambassadeurs in de diverse regio's, ze krijgen niet zozeer een regio toebedeeld, maar kunnen, vanuit hun kennis van de sector, werken over grotere delen van het land.

De activiteiten worden landelijk of regionaal uitgevoerd in de volgende regio's:

Centraal zeelei, noordelijke zeelei, zuidwestelijk zeelei, Noord oostelijk zand en dalgebied, Zuid oostelijk zandgebied inclusief Gelderland, Noord Holland,

In totaal twee ambassadeurs voor de vollegrond en vier voor de akkerbouw.

1.4.1 ABS voor de ambassadeur

De 'ambassadeurs' krijgen een uitgewerkt ABS voor hun bedrijf. Dit om kennis van het systeem en betrokkenheid te vergroten. Daarnaast krijgen ze ondersteunend materiaal in de vorm van sheets c.q. powerpointpresentaties en ander PR materiaal van het project voor reguliere bijeenkomsten waarin de ambassadeur het project onder de aandacht kan brengen.

1.4.2 Uitvoering werkzaamheden ambassadeurs

In overleg met de projectleiding zullen de ambassadeurs op diverse fronten worden ingezet, bijvoorbeeld een interview voor een artikel, start van de gruwelroute, etc. Ook gaan we er van uit dat de ambassadeurs 'werk' doen in hun reguliere activiteiten, daar waar dat gepast is. De inschatting is dat dit in het totaal circa 3 dagen/jaar per ambassadeur omvat.

Doordat de sector Vollegrondsgroententeelt niet meer participeerde in het project was het uiteindelijke doel om 4 ambassadeurs voor de akkerbouw te werven en in te zetten.

Er is ten behoeve van de ambassadeurs veel werk verzet in de voorbereiding; ze moesten namelijk goed beslagen ten ijs komen. Er is een speciale map voor de ambassadeurs gemaakt met alle mogelijke informatie en producten van het project. Ook is een zgn ABS (AaltjesBeheersingsStrategie) voor hun bedrijf gemaakt.

Desondanks viel het niet mee om ambassadeurs te vinden, vele contacten zijn gelegd, maar uiteindelijk is er met twee ondernemers verder gegaan, nl J. Roefs en O. Smit. Bij deze ondernemers is een ABS gemaakt en zij zijn verder gecoached, maar in de uitwerking en verdere invulling van het ambassadeursschap is één en ander niet uit de verf gekomen. Het blijkt dat ondernemers lastig als "projectmedewerkers" ingezet kunnen worden. Uiteraard zijn zij wel actief om aaltjesbeheersing te promoten, maar zij doen dit meer in hun reguliere bestuurlijke activiteiten. Daarnaast liep het project dermate goed, dat promotie niet echt noodzakelijk was.

Een aanpak via ambassadeurs is lastig en vraagt een unieke houding van een ondernemer en een iets andere aanpak dan de door ons gekozen aanpak.

Een leerpunt is dat een ambassadeur eigenlijk al bij de voorbereiding van het project betrokken moet zijn, zodat het ook zijn project wordt en ze gelijk vanaf het begin van het project kunnen worden ingezet. Een collega die iets aanprijst werkt aanstekelijk. Daarnaast moet een ambassadeur goed gecoached worden; van de nodige materialen worden voorzien en hij moet tijd voor deze activiteit hebben. Hij wordt daarmee onderdeel van het projectteam. Hiermee staat hij dicht bij het project en dat is belangrijk. Een ambassadeur moet deze activiteiten doen naast zijn "gewone" werk als ondernemer, dus de waarde, de taak, de competenties en de beloning moeten duidelijk en goed zijn.

1.5 Bijdrage afstemmingsoverleg

Door de projectleiding zal op de afstemmingsdag jaarlijks verslag worden gedaan over de uitgevoerde activiteiten. Tevens vindt zondig afstemming plaats met andere projectleiders over inhoudelijke zaken met betrekking tot het project, zoals instroom van nieuwe kennis en informatie uit die ander projecten.

Er is vanuit het demoproject jaarlijks deelgenomen aan het afstemmingsoverleg en een aantal commissies binnen het Actieplan Aaltjesbeheersing. Hiermee zijn de activiteiten van het demoproject maximaal afgestemd met de andere activiteiten van het Actieplan Aaltjesbeheersing. Dit soort afstemmingsactiviteiten zijn zeer nuttig om tot maximaal rendement te komen van de diverse activiteiten en heeft ook zeker bijgedragen aan de PR van het demoproject en de doelstelling van het project.

1.6 Update aaltjesmanagement brochure

Aan het eind van het project wordt alle beschikbare kennis samengevat in de te actualiseren aaltjesmanagement brochure. De huidige PPO aaltjesmanagement brochure is hiervoor het startpunt. De informatie uit het project Ruimte voor Groenten wordt hierin verwerkt. In deze brochure worden ook de meest recente aaltjes schema's opgenomen. Deze brochure zal breed worden verspreid onder de deelnemers en intermediairs in het project en daarnaast aan alle andere geïnteresseerden worden aangeboden.

De update van de Aaltjesmanagement brochure verschijnt in de loop van 2009. Dit gezien een aantal in 2009 nog te verwachten resultaten en ontwikkelingen (o.a. AM-regelgeving). In deze update zijn alle resultaten en bevindingen van de afgelopen jaren verwerkt, zodat de doelgroep van de nieuwste kennis gebruik kan maken.

Naast deze aaltjesmanagement brochure verschijnt ook een praktische en korte folder AM aanpak in de loop van 2009.

1.7 Bijdrage nieuwsbrief Actieplan Aaltjesbeheersing.

Vanuit de projectleiding van het Actieplan Aaltjesbeheersing wordt 4 maal per jaar een nieuwsbrief verzonden. Vanuit het project worden nieuwsfeiten, tips, artikeltjes gericht op diverse regio's of gewassen aangeleverd. De projectleiding verzorgt de layout.

Vanuit het project is een inhoudelijke bijdrage geleverd aan een 5 tal-nieuwsbrieven, nl 2 in 2006, 1 in 2007 en 2 in 2008 . Dit aantal is lager dan gepland, het beoogde aantal zou toch een overkill betekenen. Deze nieuwsbrieven zijn verzonden naar alle intermediairs en alle akkerbouwers. De inhoud van deze nieuwsbrieven past naadloos bij de doelstelling van het demoproject Aaltjeswijzer. Via een dergelijke nieuwsbrief is de doelgroep geïnformeerd over de diverse activiteiten rondom aaltjes. Dit bleek heel zinvol te zijn, gezien de positieve reacties op de nieuwsbrieven.

2. Aaltjes schema

De bestaande tabel van vermeerdering en schadekans door aaltjes wordt up to date gemaakt door de onderzoekers en voorlichtingsinstanties. Van de belangrijkste aaltjes komt een korte beschrijving van kenmerk, bouwplaneffect en bestrijding, zowel chemisch als niet chemisch.

De opzet is een dubbel gevouwen A3 formaat, iets steviger papier en in kleur. Deze wordt in een aantal van 17.500 stuks gedrukt en zal via een mailing van het PA en het PT aan de doelgroep verzonden. Een eerste verzending is voorjaar 2006, eind 2008 vindt een update van het schema plaats en zal opnieuw een zelfde oplage worden gemaakt en verzonden zoals de eerste keer.

De volgende gewassen en aaltjes worden hierin meegenomen:

Akkerbouw: aardappelen, suikerbieten.

Aaltjes: Globodera spp., Heterodera, Meloidogyne spp., Pratylenchus penetrans en Trichodorus spp.

Om zinvolle informatie voor aardappelen en suikerbieten te verschaffen is ook informatie nodig over groenbemesters en andere gewassen zoals bloembollen, die een cruciale rol spelen in de vermeerdering van deze aaltjes.

Vollegrond: peen, aardbei, koolsoorten, industriegroenten.

Aaltjes: Heterodera, Meloidogyne spp, Pratylenchus penetrans, en Trichodorus spp.

In zowel 2006 als in 2008 is een aaltjesschema gemaakt. Deze zijn via een mailing van het Productschap Akkerbouw naar alle akkerbouwers verzonden. De totale oplage per keer bedroeg 15.000. De aaltjesschema's vormen een integraal onderdeel van de AaltjesBeheersingsStrategie en worden in de praktijk volop gebruikt door adviseurs en akkerbouwers. Een digitale versie van de aaltjesschema's is tevens te vinden op www.kennisakker.nl en op www.aaltjesschema.nl.

Deze schema's vormden ook altijd een trainingsonderdeel van de activiteiten Gruwelroutes, Train de trainer en de Kennisbijeekomsten. De diverse activiteiten en hulpmiddelen versterken elkaar op deze wijze.

3. Scouting en diagnostiek

Deze activiteit is in eerste instantie gericht op intermediairs met als doel dat zij er verder mee de primaire sector in gaan.

Deze intermediairs worden getraind in het scouten van aaltjessymptomen te velde. In eerste instantie het vinden van aaltjes. Daarna het herkennen en prepareren van de wortels, het maken van het advies en het identificeren van kennisbronnen. Ook groepen geïnteresseerde ondernemers kunnen instructie krijgen in het scouten van aaltjes(symptomen). Hulpmiddel bij deze activiteit is een veldpracticum map. Deze wordt speciaal voor deze activiteit ontwikkeld en zal naast de papieren vorm ook via internet/Kennisakker beschikbaar zijn.

Er worden 25 instructies van 1 dagdeel gegeven. Hiervan zijn er 15 gericht op de akkerbouw en 10 op de vollegrondsgroententeelt. Intermediairs worden gezocht bij de toeleverende en afnemende industrie, de gewasbeschermingshandel en teeltadviseurs van voorlichtende instanties.

De ambitie is om 250 deelnemers te trainen.

Na het afvallen van de sector Vollegrondsgroenten was het doel om 21 instructies Scouting en diagnostiek uit te voeren. Dit zijn er uiteindelijk 12 geworden. De reden hiervoor was dat met de 12 bijeenkomsten het merendeel van de geïnteresseerden en betrokken intermediairs bereikt waren en ondernemers op andere manieren aan hun trekken zijn gekomen.

De ervaringen waren positief.

Tijdens deze bijeenkomsten is veelvuldig gebruikt gemaakt van alle materialen zoals die ontwikkeld zijn in dit project. Tevens is de aanpak conform ABS aan de orde gesteld. Het totaal aantal deelnemers bedroeg 126

4. Herkennen aaltjes(symptomen) in het veld

Voor algemeen gebruik wordt een leaflet gemaakt, met veel beeldmateriaal dat kan dienen voor scouten en diagnostiek in het veld maar ook gebruikt kan worden als doe het zelf pakket. Deze leaflet zal ook via de mailing van het PA en het PT onder de totale doelgroep worden verspreid (oplage 17.500). In de leaflet staat de werkwijze van herkennen in het veld en het stellen van een diagnose beschreven: zoeken van aangetaste plekken in het veld, weten hoe de wortels uit te graven, spoelen en beoordelen op symptomen en de diagnose. De weg naar kennis en kennisbronnen wordt ook aangegeven.

Voor deze leaflet wordt gebruik gemaakt van fotomateriaal uit o.a. het project Ruimte voor Groenten. Ook deze informatie wordt via internet/Kennisakker breder beschikbaar gesteld.

De leaflets “Slechte plek ? Toch een aaltje” en “Schadewijzer” zijn producten die in een oplage van 15.000 zijn gemaakt en verzonden naar alle akkerbouwers. De respons en feedback op deze brochures waren zeer positief. Ook dit materiaal is vervolgens gebruikt in de diverse andere bijeenkomsten en activiteiten van het project. Een pdf van deze leaflets is geplaatst op www.kennisakker.nl.

5. Kenniswijzer aaltjes

Een ‘aaltjesspel’ in de vorm van een folder, te gebruiken door individuele telers maar ook zeer geschikt voor grotere bijeenkomsten. Door het beantwoorden van een aantal vragen, zoals ‘heeft u aaltjes ja of nee’ en ‘herkent u deze foto’ komt de invuller bij tips om de grond gezond te houden en wegen/bronnen van nieuwe kennis.

Tijdens bijeenkomsten vullen de deelnemers, na een korte presentatie, het schema in. Per gewas wordt zo’n folder gemaakt. Een dergelijk concept is door DLV uitgewerkt voor de suikerindustrie CSV in Noord Brabant en bleek succesvol. Dit concept zal dienen als basis. In totaal worden 2000 exemplaren gemaakt, ze worden gebruikt in diverse activiteiten en beschikbaar gesteld op Internet/Kennisakker.

Het uiteindelijke product wat gemaakt is, is de zogenaamde “Aaltjeswijzer” . Dit is een klapper met herkenning van symptomen en aaltjesbeheersingstips. Deze is gemaakt in een oplage van 1700 en blijkt een zeer gewild product te zijn. Lovende reacties. De exemplaren zijn via de diverse activiteiten en bestaande kanalen verspreid. Het product staat ook op www.kennisakker.nl.

6. Gruwelroute voor praktijk en pers

Per regio wordt een ‘gruwelroute’ uitgezet die tijdens een excursie wordt afgelegd. In het gebied worden aantastingen van aaltjes in het veld opgespoord en zichtbaar gemaakt. Dit om deelnemers goed te laten zien wat de gevolgen zijn van aaltjes. Ook de economische gevolgen komen hierbij aan de orde. Daarnaast kan de gruwelroute gebruikt worden in artikelen.

De doelgroep voor de 12 geplande gruwelroutes is met name de akkerbouwsector. Ten behoeve van de vollegrondsgroentensector is in het project Ruimte voor groenten al aandacht aan deze werkvorm besteed maar zullen nogmaals een aantal gruwelroutes plaatsvinden.

De vraag naar gruwelroutes was groter dan gepland; er zijn er uiteindelijk 19 uitgevoerd. Gruwelroutes zijn een zeer illustratieve manier van kennisoverdracht. Ondernemers zien in de praktijk wat er aan mankeert en horen ook tegelijk methoden ter beheersing van aaltjes (ABS). In het totaal hebben 380 ondernemers en intermediairs deelgenomen aan de gruwelroutes.

Deze aanpak is zeer succesvol, maar het is wel lastig om akkerbouwers met probleempercelen te vinden die met hun problemen naar buiten willen treden. Dit vraagt het nodige masseerwerk. Van een aantal gruwelroute bijeenkomsten zijn artikelen verschenen.

7. Train de trainers

Intermediairs spelen een belangrijke rol bij de brede introductie van aaltjesmanagement in de praktijk. Via intermediairs wordt een groot bereik gerealiseerd. Reden om een geselecteerde groep van ongeveer 260 intermediairs te trainen. Deze personen kunnen een voortrekkersrol spelen naar andere adviseurs binnen hun eigen organisatie en naar hun klanten in het adviseren van deze klanten. Na een intake worden intermediairs toegelaten tot een trainingsprogramma Aaltjesmanagement. Onderdelen van de training zijn onder andere nieuwe kennis over aaltjes, Beslissing Ondersteunende Systemen (BOS'en), aaltjesmanagementplan, deelname aan de gruwelroute. Voor deze activiteit wordt een 'toolbox' samengesteld met daarin alle relevante informatie en producten die de deelnemers kunnen gebruiken voor eigen vervolgactiviteiten.

Voor deze training van 4 dagdelen betalen de deelnemers 100 Euro per persoon.

De train de trainerbijeenkomsten zijn succesvol geweest. De evaluaties waren positief. Alleen bleek dat na 8 groepen met in het totaal 125 deelnemers de pool van adviseurs ongeveer leeg was. Veel bedrijven sturen enkele van hun mensen hiernaartoe. Deze deelnemers moeten dan zelf zorg dragen voor de interne verspreiding van de kennis binnen hun bedrijf. Gedurende het project is geconstateerd dat een andere aanpak gewenst was, nl het opzetten van een kenniskring topadviseurs aaltjes. Deze was gepland voor in het totaal 4 bijeenkomsten gedurende 2008 en 2009. In 2008 is een eerste bijeenkomst uitgevoerd in het kader van dit project met in het totaal 15 deelnemers. Over de uitvoering van de overige 3 bijeenkomsten vindt nog vervolgoverleg plaats met het Productschap Akkerbouw. Daarnaast zijn een drietal in company trainingen verzorgd. Een in company training heeft het grote voordeel dat er nog gericht op de aaltjesproblematiek kan worden ingegaan dan in de wat bredere train de trainerbijeenkomsten. Daarnaast spelen bij in company trainingen geen concurrentieverhoudingen. In het totaal hebben hier circa 40 deelnemers aan deelgenomen.

8. Extra advies bij analyse

De meeste analyses worden vergezeld van een standaardadvies. Het project biedt alle laboratoria aan een extra inlegvel mee te sturen met informatie uit het project: per gevonden aaltje een nadere beschrijving en gerichte beheers- en bestrijdingsmaatregelen. De informatie wordt door de laboratoria meegestuurd met alle uitslagen waarop de voor dit project prioritaire aaltjes voorkomen. In de begroting is daarom alleen de ontwikkeling en het drukken van de inlegvellen opgenomen, niet het versturen.

Naast inhoudelijke informatie staat er ook een verwijzing op naar andere projectinformatie en producten.

De vertaling van deze activiteit heeft plaats gevonden door de productie van zogenaamde Rode Lampen. Wanneer een uitslag van een bemonstering boven een bepaalde drempel uitkomt, wordt door het laboratorium de zogenaamde Rode Lamp meegezonden. Dit is een zeer aansprekende vorm van communicatie gebleken. De tekst is aansprekend en praktisch.

Er waren zelfs signalen van akkerbouwbestuurders die de Rode Lampen naar alle akkerbouwers wilden sturen, maar dat hebben we niet gedaan. Dan komt de boodschap namelijk niet op het gewenste moment. Wel is veel informatie terug te vinden in de diverse andere producten en daarnaast zijn de Rode Lampen ook te vinden op de website www.kennisakker.nl. In het totaal zijn 11 Rode Lampen gemaakt.

Een aantal laboratoria sturen de Rode Lamp mee in de vorm van een hard copy en een aantal andere laboratoria integreren de tekst en de boodschap van de Rode Lamp in hun digitale terugkoppeling van de bemonsteringsuitslagen.

9. Bijdrage aan vaktechnische bijeenkomsten van (project)studiegroepen

Door diverse organisaties en projecten worden gedurende het hele jaar bijeenkomsten georganiseerd. Aan al deze organisaties en projecten zal het aanbod worden gedaan een bijdrage te leveren aan hun reguliere bijeenkomsten rondom Aaltjesmanagement. In totaal 100 keer gedurende de projectperiode. Naast de inbreng van inhoudelijke kennis zal ook aandacht worden besteed aan de kennisbronnen die een verdere verdieping in de problematiek mogelijk maakt. De diverse ontwikkelde materialen zullen ook beschikbaar worden gesteld.

In het totaal is een bijdrage geleverd aan 102 kennisbijeenkomsten. Van alle bijeenkomsten is een evaluatie gemaakt. In het totaal zijn er 3419 bezoekers geweest.

10. Monitoren en evalueren

Alle activiteiten in dit project worden gemonitord en geëvalueerd. De optelsom van deze M&E activiteiten geeft inzicht in de stand van zaken ten aanzien van de realisatie van de projectdoelstellingen en het verloop hiervan gedurende het project. In de jaarlijkse voortgangsrapportage wordt dit meegenomen. De M&E activiteiten worden laagdrempelig gehouden, waar mogelijk geïntegreerd in de activiteit zelf; korte enquêtes, interviews, de Kenniswijzer, etc worden hiervoor gebruikt.

Er is stelselmatig gemonitord en geëvalueerd. De resultaten laten positieve beoordelingen zien van de activiteiten en producten. Op basis van deze monitoring zijn soms andere accenten gelegd in de uitvoering van de activiteit.

9. PROJECTLEIDING, COÖRDINATIE EN SECRETARIAAT

De projectleiding, coördinatie en het secretariaat van het project is uitgevoerd door DLV Plant. In de uitvoering hebben DLV Plant, HLB en PPO-agv heel nauw samengewerkt en zijn ook alle producten en activiteiten in nauwe samenwerking en afstemming tot stand gebracht.

10. RESULTATEN

De projectactiviteiten hebben geleid tot de volgende resultaten ten aanzien van bewustwording:

- Alle akkerbouwers in Nederland hebben kennis genomen van de activiteiten van het project en zijn daarmee bewust van de potentiële problemen van aaltjes op hun bedrijf. Dit doordat diverse mailingen aan hen zijn toegezonden en ze ook via de vakpers kennis hebben kunnen nemen van de activiteiten.

Ten aanzien van kennen en kunnen:

- Uiteindelijk 180 adviseurs gericht op de akkerbouwsector, verdeeld over diverse adviserende organisaties, zijn goed geschoold in aaltjesmanagement en zijn actief in het adviseren van hun klanten op dit terrein. Dit aantal is minder dan beoogd, maar dit komt door het wegvallen van de Vollegrondsgroententeelt sectordeelname.
- Het op enigerlei wijze gebruik maken van Beslissingsondersteunende systemen is gestegen met 50%. Dit is niet gemeten maar er wordt steeds meer gebruik gemaakt van Beslissingsondersteunende systemen. Denk aan het gebruik www.aaltjesschema.nl.
- Toepassing door boeren en tuinders van adequate maatregelen ter beheersing van aaltjes is sterk gestegen. Een evaluatie bij de kennisbijeenkomsten laat zien dat 96 % van de bezoekers de aaltjesproblematiek en de beheersmaatregelen duidelijker in beeld heeft.
- 50% van de boeren en tuinders kunnen drie maatregelen noemen waarmee aaltjes kunnen worden beheerst. 96 % geeft bij een evaluatie tijdens bijeenkomsten aan de maatregelen beter in beeld te hebben.
- Het aantal akkerbouwers met een aaltjes management plan is sterk gestegen. Bij de bijeenkomsten geeft 63 % aan, aan de slag te gaan met een AaltjesBeheersings-Strategie (ABS).
- 50% van de telers weet hoe of met wie een ABS opgesteld kan worden. Dit is duidelijk gecommuniceerd in alle producten, dus is breed bekend.
- Teler die actief hebben deelgenomen aan projectactiviteiten weten hoe aaltjes eruit zien en kunnen die opsporen op het eigen bedrijf. Dit blijkt elke keer weer; zien doet geloven en tot actie overgaan.

De vraag bij de evaluaties naar de hoofdpunten die de ondernemers hebben opgepakt leverde de volgende zaken op;

- Hulp bij opstellen beheersstrategie op het eigen bedrijf.
- Meer duidelijkheid over schadedrempels.
- Bestrijdingsmethoden, zowel chemisch als niet-chemisch.
- Herkenning van aaltjesplekken en schade.
- Vanggewassen, groenbemesters, hoe werkt dat.

Ook ten aanzien van de waardering van de andere bijeenkomsten zoals de gruwelroutes en train de trainer bijeenkomsten kan gesteld worden dat de bezoekers positief waren over het getoonde en geleerde.

11. BESCHRIJVING VAN DE EFFECTEN

Het hier beschreven project is zowel een demonstratieproject als een kennisoverdrachtproject.

Het effect van deze demonstraties en de kennisoverdracht is dat meer ondernemers kennis hebben genomen van de (nieuwe) mogelijkheden om aaltjes via een AaltjesBeheersings-Strategie (ABS) aan te gaan pakken. Hierdoor zal uiteindelijk de penetratiegraad van het ABS toenemen met als gevolg dat de besmettingen met aaltjes beter beheersbaar worden. Het project levert daarmee een bijdrage aan de doelen zoals geformuleerd in de Nota Duurzame Gewasbescherming alsook de doelen zoals in het Convenant Gewasbescherming.

In vrijwel alle bijeenkomsten is naar voren gekomen dat veel problemen met aaltjes niet bekend zijn. Ondernemers constateren wel verminderde groei in de gewassen, maar de link naar aaltjes wordt lang niet altijd gelegd door zowel de ondernemer als de adviseur. Door dit project is aan dit type bewustwording hard gewerkt en zijn ook zeker resultaten geboekt. Dit komt tenslotte ook tot uiting door een toegenomen vraag bij de adviseurs naar kennis rondom aaltjes. Via de inzet van de zogenaamde innovatievouchers wordt hier in een aantal gevallen invulling aan gegeven.

12. CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN

Het project heeft zeker bijgedragen om kennis over aaltjes en aaltjesbeheersing over te dragen naar intermediairs en de primaire sector. Hierbij is een van de succesfactoren gebleken dat de kennis vanuit de diverse organisaties bij elkaar is gebracht en onder gezamenlijke verantwoordelijkheid is uitgedragen. Er is onder leiding van het Productschap Akkerbouw hard gewerkt aan een gecoördineerde aanpak in onderzoek, communicatie etc rondom de aaltjesproblematiek en dit werkt. Dit is winst naar de sector; namelijk een aantal stappen op weg naar een meer uniforme boodschap.

Alle akkerbouwers (20.000) in Nederland zijn geïnformeerd over de inhoud en de resultaten van het project via diverse mailingen en artikelen. Daarnaast hebben 180 intermediairs deelgenomen aan kennisbijeenkomsten over aaltjesbeheersing (train de trainer), 3419 akkerbouwers hebben deelgenomen aan kennisbijeenkomsten en 380 ondernemers hebben deelgenomen aan de gruwelroutes.

Het aantal bedrijven dat daadwerkelijk tot implementatie van een aaltjesbeheersingsplan is overgegaan is niet aan te geven; de effecten van kennisoverdracht zijn vaak pas op langere termijn zichtbaar.

Er zijn niet direct beleidsknelpunten boven water gekomen die de uitvoering van dit project hebben gehinderd; wel zijn een aantal aandachtspunten voor het beleid gedurende het project naar boven gekomen.

In een aantal gevallen zijn regels rondom mest en mineralen en de inzet van groenbemesters conflicterend met een goede aaltjesbeheersing.

Het proces rondom de definitieve vaststelling van de regelgeving rond AM heeft heel lang geduurd en is nog niet afgerond. Dit geeft veel vragen en onduidelijkheid bij ondernemers en intermediairs.

Samenvattend: Vooral doorgaan met deze gecoördineerde aanpak richting de praktijk.

Hiermee komen onderzoeksresultaten en praktijkervaringen in een onderlinge wisselwerking bij de praktijk.